

שיבה משולשת

מאת דב סדן

דברים אשר בלא ידיעתם לוקה ידיעת חייו ודרכו, מה גם שמצויים פרקים הטעונים, לגופם, תרגום ללשונו, והוא ענין לאסופה מקפת יותר, ותבוא שעתה.

הלכך אדחה לאותה שעה דיבור רווח יותר על דרכיו בקבלה, בחסידות, בפסיכואנליזה ולבטיו בהם, ואסתפק לעת עתה, בשתיים הערות.

ראשית, אעיר על הערכה שונה כמעט מקצה אל קצה, של שני סוגי פועלו, כפי שיצאה מפיו ומעטו של האי מרא דהני חיטי, גרשם שלום — כשם שלא חסך דברי-גנותו מספרו של לאנגר, „הארוטיקה של הקבלה“, ודינו שפסק עליו חמור ביותר (קרא שיחתו עם אברהם שפירא בספר „דברים בגו“, תשל"ה, ע' 36), כך לא חסך דברי-שבח מספרו של לאנגר „Devet bran“ („תשעה שערים“), ודינו שפסק עליו חמוד ביותר (קרא מבואו לתרגומו הגרמני של פ. טיברגר, 1959). הלא כה דבריו על הספר הלז: „אחד התיאורים מרובי-הערך של החיים החסידיים ושל דרך החשיבה החסידית מפנימה. המחבר שאב פה, אם כי עיצב את חומריו דרך חירות, בכללא, ממקורות טובים, שבכתב ושבפועל-פה, של המסורת החסידית. ספרו זכאי לבוא במחיצת התיאורים הספרותיים הגדולים של העולם החסידי, כפי שנודע לקורא הגרמני, באחרונה, מכתבי מרטין בובר.“

אחרית אעיר, כי בהדרשי לפתרונה של הסתירה הגלויה הזאת, לא הייתי יכול שלא להטריח בעייה ביוגרפית סבוכה של לאנגר, מצוקת נפש ויצר, שביקש לו מיפלט מהם, ולא עלתה בידו בספרו האחד, על הקבלה להלכתה — בערבובו של עולם וסכסוכו, ועלתה בידו בספרו האחר, על החסידות לאגדתה — ביישובו של עולם וגאולתו.

2

אמור, מהדורת כתביו עתה אינה מפליגה כדי כלילת כל כתביו, אך היא ממצה כל שכתב בלשונו, והאיר לה מזל — המשוררת מרים דרור, שהיתה בשומעי לקחי בימי תלמודה באוניברסיטת תל-אביב, נענתה להצעתי וכתבה חיבור על שירתו של מרדכי גיאורגו לאנגר, בצירוף תולדתו, והפליאה לעשות — חקרה כל מה שניתן לחקור, בדקה כל מה שניתן לבדוק, צברה כל מה שכתב, הוא, וכל מה שנכתב עליו ברשות הרבים, אף מה שנכתב אליו ברשות היחיד, עיינה בכל תעודה שבדפוס ובכתב, שיש בה בנותן-עניין לחייו ולעשייתו, וגבתה כל עדות מוסמכת שבעל-פה, ובנתה בנין גדול, שהרבה מלבניו היו מתקפחות, אילולא הצילתן ממש בשעה האחרונה, שהרבה הזיקנה עושה והרבה השיכחה עושה, ויותר מהנה כליית-החיים עושה. עבודתה המצויינת היא בסיס למהדורת הכתבים הזאת על מבואה, ציוניה, הארותיה והערותיה, ותיתי ליה לידידי פרופ' יהודה פרידלנדר שנטל עליו, בתורת עורך סידרת „נפש“, את הטיפול הנאמן בכך.

3

בבוא שעת חיבור תולדת-ספרותו, שיכלול, במובלט ובמפורט, את חזון שיבתם של אחינו בני-מערבה של אירופה, שרחקו מדרך היצירה העברית, ותבוא אדמת-ביהם על פקודי-חלוציה, ייחקקו מעשי השלישיה: שמואל הוגו ברגמן — בהגות; ויקטור קלנר — במסה; מרדכי גיאורגו לאנגר — בשירה, וידובר על אותה שיבת-לשון, כחלק של שיבת-עם כוללת יותר, ותובלט שיבתו הכפולה, ואם נדייק: שיבתו המשולשת, של המשורר הזה; ועוד לאלוה מלים.

א.

בואי להקדים קצת דברי ביאור הצריכים, כמדומה, לגופה של האסופה, היוצאת בקרוב לאור והכוללת את ירשתו, ירשת-הספרות, של מרדכי גיאורגו לאנגר, אעיר תחילה, כי נטלתי לעצמי כאותה רשות, שכרוכות בה זכות וחובה, משום שלושה טעמים.

ראשית, ידעתי שמו ושמעו מקדמת-נעורי — כשנתיים לפני היותי בר-מצוה, הלך דודי זקני, ר' שלום שפירא, ראש חסידי-בלזא בעיר-מולדתי, לבקר, כמשפטו בהיכל רבו, ר' ישכר-בר רוקח, ובשובו סיפר כמשפטו, ממיפלאותיו, ותינה גודל פירסומו בשלבו מעשה באברך, שהורתו וגידולו בפראג המעטירה, ושהיה רחוק מאורח-דמיה-נותא, באין שורש לו ביראה ובאין ענף לו בחסידות, והנה התעורר מאליו ובא מרחוק, להס-תופף בחצר בלזא ודבק בה וברבה, והיה כאחד חסידיו מימים ימימה; ובבוא מלחמת-העולם ורבה של בלזא נמלט ממנה וגלה, כמותו כרבים מחסי-די, ומישכנו-ארעי בקהילותיה של ארץ-הגור, אם במונקאטש אם בראצפרד, וקיים גם האברך ההוא בחינת עמך אנכי בצרה.

מ. ג. לאנגר

שנית, לא יצאו שנים מרובות, וידעתי, כי אותו חסידי-מרחוק-בא הוא ממשוררי-העברים ונטו בניניו קווי-חיבור-שבכתב, למלוא אורך צורכותי, או נאמר במפורט: למימי עריכתי את שבועון „העתיד“ בוורשה, עד ימי עריכתי את עתון „הגה“ בתל-אביב, ואם התם — לא אסתייעא מילתא, הרי הכא — אסתייעא ואסתייעא, והייתי שושבין לרוב דבריו, שפירסמם בימי ישיבתו בארצנו, ואף עודדתיו לכתוב זכרונותיו, ובייחוד את סיפורי-החסידים, אם כפי שחקרם, בלשון עברי, שהפליא בידיעתה אם כפי ששמעם, בלשון יידיש, שהפליא בשימושה ותפילתי עשתה מחצה.

שלישית, הידידות, שנרקמה בינינו, נתנה, כי בחלותו את חליו, מינה את שנינו את ידידו-מנוער מכס ברוד ואותי אפיטרופסים לעזבונו, וכתום אבל השבעה לפטירתו, באנו, שנינו, לפני הקונסול של צ'כוסלובקיה, מר גרינוואלד, בתל-אביב וקיבלנו מידו את נחלתו — צרור המכיל את חיבוריו: פליטת דבריו, ביחד ספריו וקונט-רסיו, כל דבריו שפירסם בארצנו, שיירי כתבי-יד, רובם ככולם חדשים מקרוב נכתבו; וכן כמה תצלומים שלו, של הוריו וצאצאיהם, של אחיו בימי-עמידתו, של סבו וסבתו בימי זקנתם המופ-לגת, אף קצת גלויות-דואר — דיוקנאותיהם של רבותיו, רבני שושלת בלזא, ר' ישכר-בר ובנו ר' אהרן רוקח, זכר צדיקים לברכה, שהגה בהם עד אחריתו, כאשר באוני שמעתי על מיטת חליו, שלא ירד ממנה עוד.

ב.

צנין פירסום כתביו — הרי אגודת הסופרים העברים החליטה, זה-מכבר-מכבר, להוציאם בסידרת „נפש“ ונועדו לכך חיבוריו שכתבם עצמו בעברית, כלומר שיריו, בין הכלולים בשני ספרי-שירתו, שפירסמם בחייו — ראשון בפראג ואחרון בירושלים, וכן כל שיריו הפזורים בכתבי-עת ועתונים, אף זכרונותיו, מאמרי-הביקורת, סיפורי החסידים. אבל אין הם כל כתביו — שכן פירסם גם ספרים גם מאמרים בגרמנית ובצ'כית, ובכללם

מ. ג. לונגר

בשולי שיר לרע צעיר

פֿשוט גַשיר לָךְ יחַדְתִּי מִכָּל שִׁירֵי הַשָּׂרִים;
מִצֵּט הַלוֹט, מִצֵּט צָרִי וּמִצֵּט דְּבִשׁ הַשָּׁקָרִים.
בְּקִיץ הַבָּא עִם שְׂלָהּיָו, עֵת לְשָׂרֵב יָךְ אֲפָרִים
וְהַנָּהָר פִּי יַחֲרַב וַיִּבְשׂוּ מִיָּמֵינוּ הַנִּמְתָּרִים –
תִּמְצָא בּוֹ הַרְבֵּה תַחֲרָסִים; טְהוֹרִים, אֲמֹנִים –
וְשִׁבְרִים.